

ТЕМА 3.2. ПЛАНУВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРОГРАМИ

3.2.1. Сутність і завдання планування виробництва

Планування виробництва продукції (товарів, послуг) обумовлено реалізацією загальної стратегії підприємства і ґрунтується на результатах маркетингових досліджень, що знаходять своє віддзеркалення у показниках плану збуту.

Місце плану виробництва в загальній системі планів підприємства зображено на рис. 3.3. Під час розроблення виробничої програми необхідно забезпечити узгодженість можливостей виробника (можливим випуском продукції) та потреб споживачів (бажаним обсягом збуту товарів, що користуються попитом). При цьому узгодження повинно враховувати не тільки обсяги виробництва у певні періоди часу, а й перелік видів продукції.

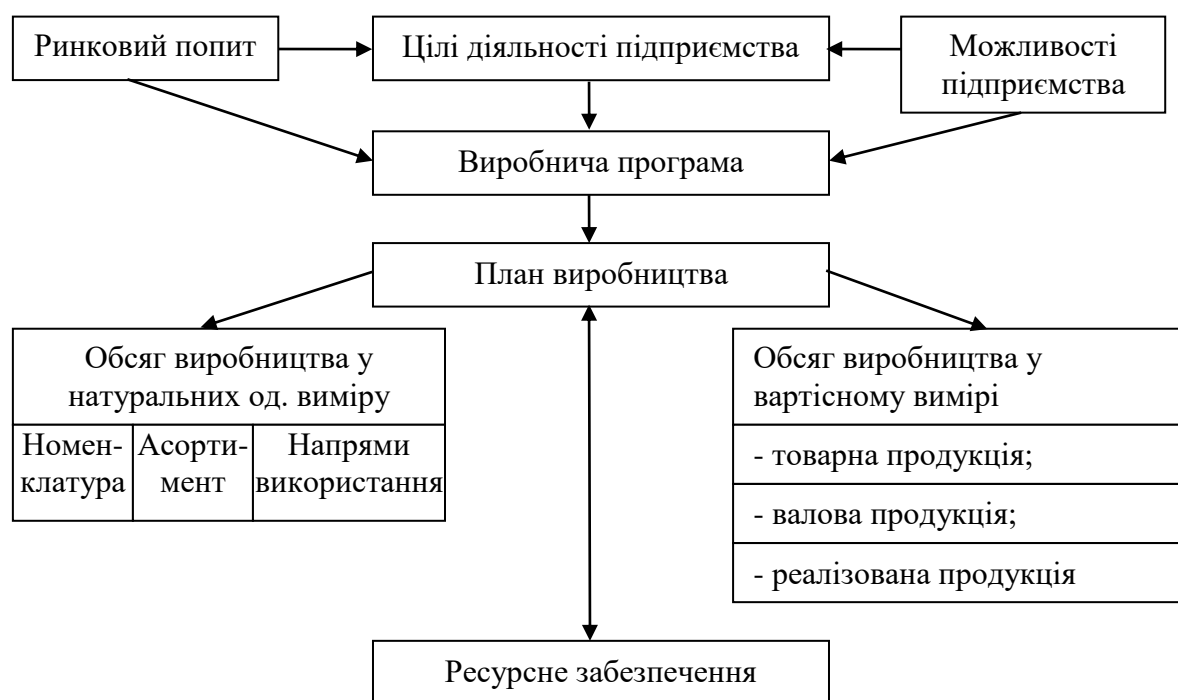

Рис. 3.3. Місце плану виробництва в алгоритмі діяльності підприємства

Вагоме значення виробничої програми обумовлено тим, що вона є ключовим розділом загального плану підприємства і визначає необхідний обсяг виробництва продукції, її номенклатуру та асортимент в плановому періоді згідно з вимогами плану продажів. План виробництва обумовлює завдання, що постають перед підприємством у зв'язку з ресурсним забезпеченням його реалізації (введення в дію нових виробничих потужностей, забезпечення потреби в матеріалах, формування відповідного трудового колективу, залучення інвестицій тощо).

Виробнича програма – це завдання з виробництва визначеної номенклатури продукції (послуг) відповідної якості та асортименту, що

встановлюється для підприємства в плановому періоді виходячи з потреб споживачів та цілей діяльності й можливостей самого підприємства.

Таким чином, у ринкових умовах основними чинниками обмеження обсягів виробництва товарів та послуг є очікуваний попит та недостатність ресурсів (можливостей). Найчастіше факторами, що обмежують виробничі можливості підприємства, є виробнича потужність та доступ до енергоресурсів. Ці чинники визначають верхню межу обсягів виробництва. Нижня межа обсягів виробництва визначається раціональністю виробничої діяльності (економічною доцільністю). В той же час, необхідно відзначити, що у більшості підгалузей міського господарства (міський електричний транспорт, водопостачання, водовідведення тощо), нижня межа визначається, в першу чергу, соціальними чинниками, а не економічною доцільністю.

3.2.2. Етапи та принципи формування виробничої програми

Під час планування виробничої програми необхідно обирати максимально вигідну її структуру, тобто визначитись з питомою вагою конкретних видів виробів, виготовлення яких є найбільш вигідним для підприємства. Етапи розроблення виробничої програми наведені на рис. 3.4.

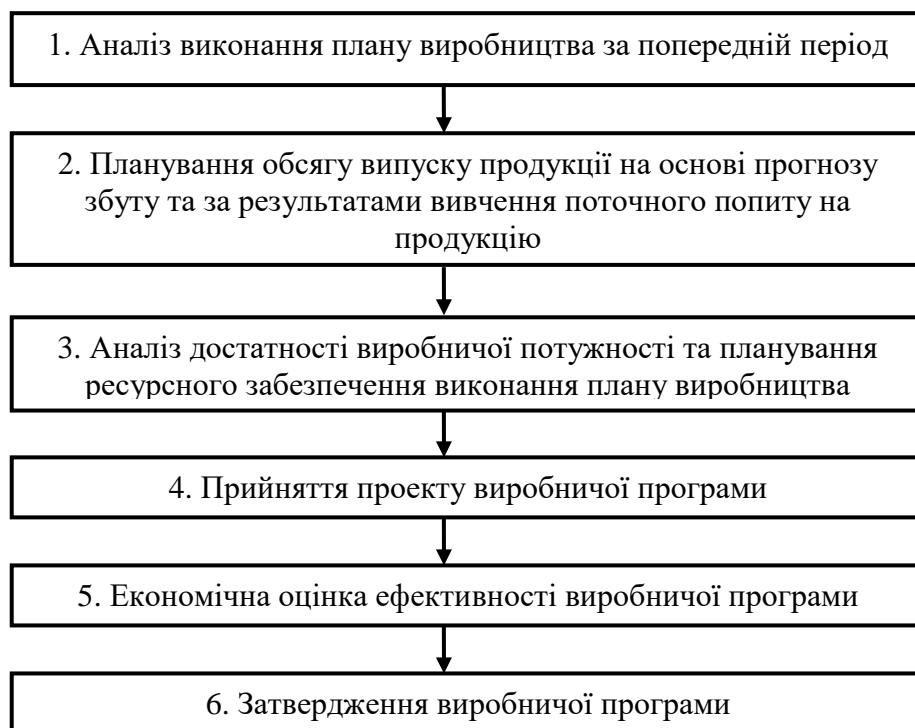

Рис. 3.4. Етапи розроблення виробничої програми

При плануванні виробничої програми можуть використовувати:

- 1) прогноз потреби у продукції підприємства, який складається на підставі дослідження ринкової кон'юнктури, попиту на продукцію, цін, конкурентного середовища тощо;

- 2) перспективний план виробництва продукції і послуг та відомості про роботу підприємства у поточному періоді;
- 3) державний контракт і державне замовлення на продукцію підприємства;
- 4) договори на виробництво та постачання продукції, що складаються в результаті вільного пошуку потенційних споживачів (оптові ярмарки, реклама тощо);
- 5) заходи зі спеціалізації і кооперування виробництва;
- 6) інформацію про можливості збільшення виробничих потужностей підприємства;
- 7) відомості про залишки нереалізованої продукції у попередньому періоді.

За принципом формування виробничої програми можна виділити три групи номенклатурних позицій:

- 1) номенклатура продукції, встановлена у державних контрактах та замовленнях;
- 2) номенклатура продукції, що визначається на підставі дослідження ринкового попиту, замовлень безпосередніх споживачів, торгових і посередницьких організацій;
- 3) номенклатура виробів та послуг, що використовуються підприємством на внутрішні виробничі потреби і визначаються планом виробництва продукції та послуг.

Кожне підприємство розробляє свою виробничу програму самостійно, за винятком державного контракту та державного замовлення, розмір яких встановлюється відповідно до виробничих можливостей підприємства і за згодою дирекції.

Державний контракт і державне замовлення формуються на основі пропозицій міністерств і відомств – державних замовників. Фінансування державного контракту проводиться за рахунок коштів державного бюджету, а державного замовлення – за рахунок власних коштів підприємств та організацій і наявних кредитних ресурсів.

Система державного замовлення розповсюджена у всіх країнах з розвинутою ринковою економікою та не суперечить її принципам. Більше того, державне замовлення є престижним для підприємства, його одержують, як правило, на конкурсній основі шляхом проведення тендерів. Державне замовлення надається тим підприємствам, які забезпечують більш ефективно його виконання.

Для місцевих громад в якості держзамовлення виконуються обсяги робіт і послуг для підприємств, що знаходяться у комунальній власності. До виконання залучаються на умовах тендеру організації різних форм власності (ці роботи фінансуються з місцевого бюджету).

3.2.3. Вимірювання виробничої програми

Розроблення плану виробництва передбачає використання різноманітних одиниць виміру показників випуску продукції.

При плануванні виробничої програми підприємства розраховується обсяг виробництва в натуральних одиницях, умовно натуральних та вартісних вимірах.

Натуральні одиниці виміру характеризують фізичний обсяг продукції за комплектністю та кількістю. Вимірами обсягу продукції в натуральних одиницях є: штуки, пари, кв.м., кг, тони тощо. Вони використовуються під час розрахунку необхідної кількості матеріалів, сировини, обладнання, чисельності працівників. Саме вони необхідні для взаємоузгодження планів між підприємством та його виробничими підрозділами. Планування виробництва та збуту продукції в натуральних одиницях дає можливість узгодити випуск конкретних видів продукції із попитом ринку, виробничою потужністю підприємства.

Різновидом натуральних одиниць виміру є умовно натуральні. Вони використовуються у випадках, коли за допомогою натурального виміру не можна охарактеризувати загальний обсяг виробництва, наприклад, на підприємствах з широким асортиментом продукції. Так, на підприємствах міського електричного транспорту у виробничій програмі використовують показник «Пробіг, приведений за місткістю», який характеризує загальний обсяг роботи різних типів рухомого складу у вагоно- кілометрах або тролейбусо-кілометрах з урахуванням їх пасажиромісткості. В промисловості в якості умовної одиниці виміру використовується вага, площа, трудомісткість одиниці певного виробу або обсягу робіт.

3.2.4. Оптимізація виробничої програми

Виробнича програма повинна формуватися з урахуванням ресурсів підприємства з метою одержання найкращих результатів, тобто бути оптимальною.

У зв'язку з цим для розв'язання задач оптимізації необхідно вибрати економічний критерій, максимум або мінімум якого буде свідчити про те, що одержаний результат є оптимальним. Процес рішення багатьох задач оптимізації вимагає обґрунтування максимального або мінімального значення тільки однієї функції. Виходячи з цього, за критерій оптимальності може бути прийнятий один показник серед таких як: прибуток, обсяг валової продукції, обсяг реалізації продукції, дохід підприємства, витрати, пов'язані із виробництвом продукції, продуктивність праці, завантаження виробничих фондів тощо.

Оптимізація виробничої програми провадиться з метою:

- 1) планування оптимальної структури номенклатурних позицій;
- 2) визначення максимально можливого обсягу виробництва продукції та економічної межі нарощування виробництва.

Перша мета може бути досягнута за допомогою економіко-математичних методів (наприклад, методів лінійного програмування).

При вирішенні другої задачі може використовуватися метод точки безбитковості.

Планова кількість кожного виробу розподіляється за календарними періодами року (кварталами, місяцями). При цьому враховують:

- необхідність додержання встановлених строків поставки продукції відповідно до укладених договорів;
- досягнення максимально можливого рівномірного завантаження виробничих потужностей в усіх підрозділах підприємства;
- забезпечення підвищення концентрації виробництва шляхом обмеження одночасного виготовлення номенклатури виробів;
- кількість робочих днів у періоді;
- змінність роботи підприємства і підрозділів;
- планові зупинки устаткування на ремонт, технічне обслуговування тощо.

3.2.5. Планування обсягів виробництва продукції за вартістю

Обсяг продукції за вартістю на підприємствах різних галузей виробничої сфери визначається показниками товарної, валової та чистої продукції.

До товарної продукції підприємства відносяться:

- готові вироби;
- запасні частини для продажу;
- напівфабрикати власного виробництва підприємства;
- нестандартне технологічне устаткування, виготовлене як для потреб самого виробника, так і для реалізації;
- частина продукції допоміжних підрозділів, що реалізується іншим споживачам (технологічне обладнання, енергоносії тощо);
- інші роботи та послуги виробничого характеру.

Товарна продукція планується в діючих і незмінних цінах. Розрахунок товарної продукції в діючих цінах необхідний для визначення обсягу продажу. В незмінних цінах товарна продукція визначається для розрахунку динаміки обсягів виробництва та інших показників.

Товарна продукція розраховується на основі виробничої програми в натуральному вимірі за такою формулою:

$$ТП = \sum_{i=1}^n C_i \cdot N_i ,$$

де $ТП$ – товарна продукція, грн;

n – кількість найменувань продукції, що виробляється в плановому періоді;

C – ціна i -го виробу, грн;

N – кількість i -х виробів у виробничій програмі, шт.

Чиста продукція розраховується за формулою:

$$ЧП = ТП - М - Ам,$$

де $ЧП$ – чиста продукція у плановому періоді, грн;

$М$ – матеріальні витрати на виробництво товарної продукції у плановому періоді, грн;

$Ам$ – сума амортизаційних відрахувань, грн.

Складовими валової продукції є товарна продукція і зміна залишків незавершеного виробництва протягом розрахункового періоду. Розраховується валова продукція за такою формулою:

$$ВП = ТП + ЗНВк - ЗНВп,$$

де $ВП$ – валова продукція, грн;

$ЗНВк$ і $ЗНВп$ – вартість залишків незавершеного виробництва відповідно на кінець і початок планового періоду, грн.

Динаміка залишків незавершеного виробництва враховується лише на тих підприємствах машинобудування, де тривалість виробничого циклу більшості видів продукції перевищує 2 місяці.

До складу незавершеного виробництва входять заготовки, деталі, комплекти, які перебувають на різних стадіях технологічного процесу і підлягають подальшому обробленню або складанню, а також вироби на операціях складання, випробування та контролю.

Обсяг незавершеного виробництва суттєво впливає на результати роботи підприємства. З одного боку, незавершена продукція потребує додаткових обігових коштів і це негативно позначається на економічному стані підприємства, а з другого боку – забезпечує нормальний хід виробничого процесу, його безперервність і ритмічність. Тому величина незавершеного виробництва повинна підтримуватися на оптимальному рівні.

У планових розрахунках залишок незавершеного виробництва на початок планового періоду приймається за фактичними даними на кінець передпланового періоду, а на кінець – визначається різними розрахунковими методами.